

Het gezin?

Dat was vloeken in de kerk

Voor Erna Hooghiemstra zijn emancipatie- en gezinsbeleid nauw verbonden

Toen Erna Hooghiemstra in 2002 haar werk als onderzoeker bij het Sociaal en Cultureel Planbureau verruilde voor een functie bij de Nederlandse Gezinsraad fronsten mensen in bepaalde kringen verbaasd hun wenkbrauwen. Een onderzoekster die medeverantwoordelijk was voor drie delen van de *Sociale atlas van de vrouw* ging zich bezighouden met gezinnen? Met die truttige 'hoeksteen van de samenleving'? Jarenlang was het gezin bij wijze van spreken van het CDA en de kleine christelijke partijen en namen linkse partijen het woord niet in de mond. Die aandacht begint te veranderen en Erna Hooghiemstra kan als geen ander uitleggen waarom emancipatie gebaat is bij een goed gezinsbeleid. En ze weet ook hoe dat eruit moet zien.

Henriëtte Neuijen

Winstverwachting

“Het is heel goed dat gezinsbeleid met dit kabinet een vaste plek heeft gekregen. Helaas is het niet gekoppeld aan emancipatiebeleid en dat vind ik een gemiste kans. Op het gebied van emancipatie is er veel gebeurd, is een veelgehoorde mening, maar het blijft nu hangen op het anderhalfverdienersmodel. En, zegt men, vrouwen willen ook niet anders. Ik denk dat er juist nog veel winst valt te halen bij gezinnen, op voorwaarde dat je erkent dat deze ouders de zorg voor hun kinderen de hoogste prioriteit geven. De keuze voor anderhalf inkomen komt voort uit de afwegingen die ouders maken bij het verdelen van zorg voor de kinderen en inkomen. Bij de belemmeringen die ouders daarbij tegenkomen, kiezen ze voor de veilige kant; ze willen dat het goed gaat met de kinderen en Nederlandse ouders gaan ervan uit dat zelf zorgen het beste is.

De grootste groei van werkende vrouwen, ook met kinderen, zie je onder de hoog opgeleiden. Zij hechten veel belang aan hun werk en hebben mogelijkheden om een en ander

geregeld te krijgen. Bij de lager en middelbaar opgeleide vrouwen is die ontwikkeling veel geringer. Zij hebben minder te winnen en meer te overwinnen. Hun werk is vaak minder flexibel en thuis vinden ze het lastig om over de verdeling van taken te onderhandelen.

Bij het afwegen van de opties laten mensen zich bepalen door de mogelijkheden die ze kennen. En mensen kiezen ook liever de ‘gemakkelijke’ weg, omdat ze niet te veel conflicten aan willen gaan en het vervelend vinden om te zeuren bij hun werkgever. Ik hecht niet zo veel waarde aan de mening dat kinderopvang niet goed zou zijn voor een kind. Althans in de zin dat meningen ook te beïnvloeden zijn en afhangen van de situatie. De overheid heeft in de jaren negentig lef getoond door te investeren in de kinderopvang toen daar nog geen breed draagvlak voor was. Dat heeft een enorme impuls gegeven en ook nu zie je groei op het moment dat de kinderopvang goedkoper is geworden en de informele zorg gefinancierd wordt. Als het vanzelfsprekender is dat ook anderen voor de kinderen

kunnen zorgen, stijgt de arbeidsdeelname. Er komt nu een generatie ouders aan die zelf op het kinderdagverblijf hebben gezeten. Je zou denken dat die achtergrond deze generatie een andere mentaliteit geeft.”

Glazen tussenwand

“Bij de Nederlandse Gezinsraad hebben we onderzoek gedaan onder ouders met heel jonge kinderen, om in kaart te brengen welke afwegingen deze ouders hebben gemaakt om werk en zorg te regelen zoals zij gedaan hebben. Vaak was de vrouw minder gaan werken en konden de partners die keuze goed beargumenteren. Maar als de interviewers doorvroegen, bleek dat partners pas op dat moment alle opties helder op een rijtje kregen. Sommige keuzes waren niet eens de revue gepasseerd. Veel ouders bleken eigenlijk niet eens naar de werksituatie van de man gekeken te hebben. Vaak gingen ze er -ten onrechte- al bij voorbaat van uit, dat in de sector waarin de man werkte ouderschapsverlof niet mogelijk was. De soms impliciete mening van de omgeving is belangrijk bij het maken

Foto: PON.

Erna Hooghiemstra is jarenlang directeur geweest van de Nederlandse Gezinsraad. In die functie was ze een warm pleitbezorger voor het combineren van gezinsbeleid en emancipatie. “Aandacht voor het gezin kan emancipatie verder helpen”, is een kenmerkende uitspraak van haar. Kort na de fusie van de gezinsraad met kenniscentrum E-Quality stapte ze over naar onderzoeksinstituut IVA in Tilburg. Ze wilde dichter bij huis werken, omdat haar eigen gezinssituatie veranderd was. Maar er kwam een nog leukere functie voorbij: sinds april is ze directeur van het PON, instituut voor advies, onderzoek en ontwikkeling. Daarnaast houdt ze zich een dag in de week bezig met het thema jeugd en gezin als lector bij Hogeschool Fontys.

van de keuzes, maar onderschat ook de vader niet. Vaders denken, vaker nog dan moeders, dat het goed is voor een kind als de moeder veel thuis is. Een van de belangrijkste factoren die eraan bijdragen dat vrouwen meer werken, blijkt de ondersteuning van hun man te zijn. Als hij er een groot voorstander van is dat zijn vrouw veel werkt en dat ondersteunt, is de kans groot dat zij het ook doet.”

Balans

“Als je dit soort processen doorziet, dan weet je ook dat er nog veel te halen valt. Waar het uiteindelijk om draait is dat er van alle kanten waardering is voor dit soort processen waarbij het gezin centraal staat. Bij werkgevers, maar ook bij de overheid. Als kinderopvang alleen maar gepresenteerd wordt als een instrument om de arbeidsparticipatie te verhogen vanwege de vergrijzing, dan voelen mensen zich niet gewaardeerd in het belang dat zij hechten aan het gezin. Dan krijg je recalcitrant gedrag: ‘als jullie alleen maar denken aan vergrijzing en de economie, dan zorg ik zelf wel dat het goed komt met mijn

gezin’. Het is bovendien beledigend als je zelf voor zorg kiest omdat je dat belangrijk vindt voor je kinderen en een overheid zegt dat het beter is als je gaat werken en het belang van de economie hoger acht. Niemand zal dat onderschrijven en ik ben eigenlijk heel erg blij dat in gezinnen prioriteit wordt gegeven aan de kinderen boven werk.

In een gezin spelen meerdere belangen en daarom horen emancipatie en gezin ook zo bij elkaar. Een gezin bestaat uit volwassenen en kinderen, die allemaal een maatschappelijk belang hebben. Het is belangrijk dat volwassenen participeren op de arbeidsmarkt, maar dat kinderen goed opgroeien is evengoed belangrijk. Eigenlijk wil je de balans zo hebben dat ieders belang maximaal gediend is: dat ouders participeren, maar niet zoveel dat de kinderen er de dupe van worden. Die afwegingen in balans brengen is best ingewikkeld en dat zou de overheid moeten faciliteren. Daarom vind ik het ook zo jammer dat het belang van vrouwen vanuit emancipatiebeleid ondersteund wordt en het belang van kinderen vanuit

gezinsbeleid, terwijl het voor kinderen en ouders belangrijk is dat al die belangen tegelijkertijd in de gaten gehouden worden.

Soms dringt pas na een aantal jaren door dat een keuze uiteindelijk tot een ongewenst scheve balans heeft geleid. Vrouwen blijken er in eerste instantie vaak vrede mee te hebben als ze kiezen om niet te werken en veel te zorgen, maar als na een aantal jaren de zorg afneemt en ze meer tijd voor zichzelf hebben, ondervinden ze nadelen en frustratie van die keuze. Pas dan valt op hoe scheef de balans is geworden door hun keuze. Daar zou ik persoonlijk meer evenwicht in willen zien. Mannen zien tussen hun dertigste en veertigste vaak de promotiekansen langskomen. Het zou voor de verandering een leuke gezinsbeslissing zijn als hij die kans op dat moment eens zou laten lopen.”

Potentie van het Centrum Jeugd en Gezin

“Ik ben nauw betrokken bij de Centrum voor Jeugd en Gezin en ik zie heel veel kansen, zolang er goed rekening gehouden wordt met de vraag waar ouders behoefte aan hebben en hoeveel inmenging ze acceptabel vinden. Komen die CJG's echt dichterbij dan de instellingen dat nu doen? Het beleid is vooral organisatorisch ingezet, terwijl de winst zit in het bereiken van ouders. De plek is voor de toegankelijkheid niet doorslaggevend, maar de manier waarop je ouders aanspreekt. Om mensen over de drempel te krijgen moet je weten wat ouders bezighoudt, welke vragen ze hebben en waarom ze niet binnenkwamen bij de instanties die al functioneerden. Als het alleen over problemen gaat spreekt dat mensen in elk geval niet aan. Als het meer een vertrouwensfunctie vervult, een plek waar je ook met alle kleine probleempjes naar toe kunt, gaat het de goede kant op. Aandacht voor de leefsituatie van gezinnen, voor de combinatie van arbeid en zorg, vind ik een essentieel

aspect als je opvoedingsondersteuning wilt bieden. Stel je eens voor dat een vrouw net weet dat ze zwanger is en nog helemaal niet weet hoe dat straks allemaal moet met haar werk en het kind. Het zou fantastisch zijn als zij met die vragen ook terecht kan bij het Centrum voor Jeugd en Gezin. Want vragen als 'wat is goed voor mijn kind?' is iets wat mensen dan bezighoudt. Daar informatie over vinden, die de aanstaande moeder mee kan nemen voor haar man: 'Hé, in deze folder van het CJG staat dat jij óók recht hebt op ouderschapsverlof hoor! En zie eens hoeveel kinderdagverblijven er in onze stad zijn. En hoe leuk die zijn. Kijk ze hebben een open dag volgende week, laten we daar samen heen gaan'. En dat ze op zo'n open dag aandacht hebben voor de rol van vaders. Als je een positieve ervaring hebt met het Centrum voor Jeugd en Gezin op het moment dat er geen problemen zijn, ga je er ook naar toe als je het niet meer trekt als je baby ontzettend veel huilt.

Naast de combinatie van arbeid en zorg zijn er nog tal van onderwerpen die erbij horen: bijvoorbeeld waar je terecht kunt als er problemen in de relatie ontstaan, of mediation een optie is, hoe je co-ouderschap regelt. De puzzel voor gezinnen is veel groter dan alleen de opvoeding van kinderen. En de belangrijkste opvoedproblemen ontstaan vaak in gezinnen met financiële problemen. Mensen zijn dan meer geholpen met schuldsanering dan met een cursus opvoedingsondersteuning. Praktische informatie is drempelverlagend.

Als het zo gaat heb ik er vertrouwen in en is het ook echt anders dan wat we tot nu toe hebben. Ik zie zeker potentie, maar het risico is groot dat er totaal niet aan dit soort dingen wordt gedacht. Voor de meeste gemeenten is het Centrum voor Jeugd en Gezin een volgende stap in de ontwikkeling van jeugdbeleid en niet zozeer in wat ik zie als een breed gezinsbeleid".

Integrale koers

"Hoe het kabinetsbeleid uit gaat pakken valt nog moeilijk te zeggen. Het gezinsbeleid zet zwaar in op kinderen en de ondersteuning van de Centra voor Jeugd en Gezin heeft nu de volle aandacht. De opdracht is dat het CJG integraal wordt aangepakt.

Integraler denken over gezinsprocessen biedt zeker een oplossing, maar het is nog te vroeg om te zien of de Centra voor Jeugd en Gezin dat gaan doen. De meerwaarde voor Centra voor Jeugd en Gezin is dat er meer partijen betrokken zijn. Partijen die vanuit een emancipatorisch perspectief denken zijn geen vanzelfsprekende partner, want er wordt uitgegaan van de bestaande partijen rondom kinderen. Prima, beter dan het nu is, maar benut toch de kansen om het echt breder te trekken. Jammer genoeg is het organisatorisch ontzettend lastig en gaat daar veel energie in zitten. Je moet om de zoveel tijd weer pas op de plaats maken en teruggaan naar de essentie: wat wilden we ook alweer en waarom met deze partijen? Zijn we nog op de goede koers en hebben deze partners voldoende te bieden? Wordt het beter dan het was? Integraal denken gaat niet vanzelf. De eerste stap is erkennen dat integraal werken tot hogere kwaliteit leidt. De inzet van het beleid vind ik heel erg goed, de link met emancipatie- en integratiebeleid komt op gang, ook al gaat het nog niet vlotjes. Maar het gezin staat nu in ieder geval heel duidelijk op de agenda. Toen ik bij de Gezinsraad begon was het op heel veel plekken nog vloeken in de kerk als je over het gezin als onderwerp aansneed. Dat is er inmiddels helemaal af."

Kwaliteit is belangrijker

"De kinderopvang is slachtoffer geworden van zijn eigen succes. Dat komt door formalisering van de informele zorg. Als oma altijd oppaste, kan dat nu betaald als zij zich inschrijft bij een gastouderbureau. Het taboe dat je je eigen moeder betaalt is er, na een aanloopperiode, helemaal af.

Maar dat wil niet zeggen dat het tot andere beslissingen ten aanzien van de arbeidsmarkt heeft geleid.

Bij elke overheidsinvestering moet je de effecten van je beleid meten. Als het doel arbeidsparticipatie is en het blijkt niet zo te werken, dan moet je toch even je knopen tellen: is dit wel het juiste instrument om te bereiken wat we willen? Ik zou het geld liever uitgeven aan de kwaliteit van de kinderopvang, dan voor het betalen van informele opvang. Kinderopvang wordt ingezet voor economische groei, maar vergeet in godsnaam de kinderen niet. Het is nogal een groot sociaal experiment, als je je als overheid niet heel erg verantwoordelijk stelt voor wat er daar gebeurt met kinderen. De kwaliteit is niet slecht in Nederland, maar het kan gewoon beter en het is wat afgezaakt door de groei. Er is een tekort aan goede leidsters en er wordt gewerkt aan de opleidingen. Daar moet zeker op ingezet worden. Als de overheid echt kan verantwoorden dat de kinderopvang kwalitatief zo goed is dat het voor kinderen een meerwaarde heeft als ze daarvan profiteren, dan denk ik dat er ook meer kinderen naar toe zullen gaan. Kwaliteit is belangrijker dan de kosten: voor lage inkomens is het inmiddels goedkoop, voor hoge inkomens overigens behoorlijk duur, maar die laten zich daardoor niet weerhouden. Dus blijkbaar werkt dat. Juist de buitenschoolse opvang is nog een belangrijke drempel om veel uren te werken. Ze zijn wat laat begonnen met het investeren in de bso, maar die ontwikkelingen gaan razendsnel. Er zijn steeds meer brede scholen die een totaalpakket aanbieden. Mijn zoontje is nu anderhalf, ik heb goede hoop dat het tegen de tijd dat hij naar school gaat goed geregeld is." ■

Henriëtte Neuijen werkt bij Enzovoort